

Simo Aho

Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto

Simo.aho@tuni.fi

Lausunto Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 25.9.2020

HE 87/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta ja HE 114/2020 vp työllisyyden edistämisen kuntakokeilusta annetun hallituksen esityksen (HE 87/2020 vp) täydentämisestä

Ehdotetuissa kokeiluissa merkittävä osa valtion työ- ja elinkeinotoimistojen tehtävistä siirrettäisiin kokeilun ajaksi kuntien tehtäväksi varsinkin vaikeasti työllistyvien asiakasryhmien osalta. Kokeilun piiriin siirtyisi ilmeisesti noin kaksi kolmasosaa kaikista Suomen työttömistä työnhakijoista.

Lausunnossani keskityn kahteen asiaan: työvoimapalveluiden vaikuttavuuden parantamisen mahdollisuuksiin ja siinä onnistumisen pätevän arvioinnin edellytyksiin.

Heikossa työmarkkina-asemassa oleville kohdistettujen työvoimapalvelujen vaikuttavuuden parantamisesta

Voidaan arvioida, viimeisen kahdenkymmen vuoden ajan (määrittelytavasta riippuen) karkeasti lähes puolet Suomen kulloisestakin työttömien varannosta on kuulunut niin sanottuihin ”vaikeasti työllistyviin”. Nyt esitettujen kokeilujen kohderyhmään on luettu ryhmät, joissa työllisyyden kasvupotentiaali on suurin matalan työllisyyden tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen takia. Vuosien 2002-2003 yhteispalvelukokeilusta alkaen Suomessa on kehitetty tehostettuja valtion, kuntien ja muiden toimijoiden monialaiseen yhteistyöhön perustuvia palveluja tälle ryhmälle, ja nyt tätä työtä aiotaan jatkaa ja tehostaa kuntavetoisesti.

Heikossa työmarkkina-asemassa olevat tarvitsevat tyypillisesti useita erilaisia palveluja, kuten terveys ja sosiaalipalveluja, osaamisen parantamista ja koulutusta, kokeiluja ja tuettua työllistämistä, joilla rakennetaan askel askeleelta etenevää polkua kohti avoimia työmarkkinoita. On erittäin yleistä, että palveluihin osallistutaan toistuvasti, ja peräkkäisistä työttömyys- ja palvelujaksoista koostuvat polut muodostuvat yleisesti vuosien pituisiksi (Aho ym. 2018). Tähän ryhmään kuuluvien on vaikea palvelujen avulla työllistyä vakaasti avoimille työmarkkinoille, mutta mahdotonta se ei ole. Niistä työttömistä, jotka vuonna 2008 olivat olleet useita vuosia avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella mutta kuitenkin työnhakijana, vuosina 2012-13 runsas 12 prosenttia oli työllistynyt vakaasti, runsas kolmannes oli siirtynyt eläkkeelle tai muuten työvoiman ulkopuolelle, ja samoin runsas kolmannes oli ”kroonisen työttömyyden” tilanteessa. Loput olivat osin työssä, osin työttömänä. (Aho & Mäkiäho 2016)

Palveluilla ei aina saavuteta toivottuja tuloksia. *Jos palvelujen työllisyysvaikuttavuus on keskimäärin alhainen, se ei johdu siitä, että toimenpiteet olisivat yleisesti heikkolaatuisia, vaan ongelma on kohdistamisessa: niitä ei kaikilta osin kohdisteta osuvasti, jolloin ne eivät ole työllisyyspolkua edistäviä suurelle osalle osallistujista.* Oikeaa palvelua ei aina kyetä tarjoamaan

oikeaan aikaan, ja usein osallistuminen on työllistymisen kannalta tarpeetonta, epätarkoituksenmukaista tai riittämätöntä (Aho 2008). Palvelutarpeen määrittelyn ja palvelujen kohdistamisen osuvuus on ratkaisevan tärkeää erityisesti niille työnhakijoille, joilla polku avoimille työmarkkinoille on pitkä. Heidän kohdallaan palveluprosessi on vaikuttava, kun asiakkaalle tarjotaan oikeaan aikaan palveluja, jotka ovat omiaan *edistämään työllistyvyyden kannalta tarkoituksenmukaisen seuraavan välitavoitteen saavuttamista, jolloin palvelut muodostuvat edistysaskeliksi työmarkkinoille johtavalla polulla*. Yksittäisten toimenpiteiden välittömien työllisyysvaikutusten selvittämisen sijasta huomio tulisi siirtää siihen, millaiset toisiaan seuraavien palvelujen polut ovat missäkin kohderyhmässä vaikuttavia pitkällä aikavälillä¹.

On näyttöä siitä, että asiakaslähtöisillä hyvin resursoiduilla monipuolisilla työvoimapalveluilla saavutetaan tuloksia vaikeasti työllistyvien kohdalla. Muissa pohjoismaissa on selvästi korkeampi työllisaste kuin Suomessa. Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkijat ovat äskettäin esittäneet, että uskottava selitys tälle on, että läntisissä naapurimaissamme on panostettu työvoimapalveluihin (ja koulutukseen) selvästi enemmän kuin meillä. Työvoimapalveluja ja koulutusta mainitut tutkijat pitävät tehokkaampana keinona lisätä työllisyyttä kuin verojen tai työttömyysturvan tason alentamista - verotus on muissa pohjoismaissa kireämpää ja työttömyysturva samantasoinen kuin Suomessa. He viittaavat tutkimustietoon, jonka mukaan työvoimatoimistojen virkailijoiden määrä suhteessa työnhakijoiden määrään vaikuttaa työvoimapalvelujen tehokkuuteen. Suomessa työnhakijoiden määrä työvoimapalvelujen virkailijaa kohden on moninkertainen muihin pohjoismaihin verrattuna (Kosonen ym. 2020).

Hallituksen esityksen mukaan ”työllisyyden edistämisen kuntapohjaisen järjestämisen vaikuttavuuden odotetaan syntyvän pitkälti niistä eduista, joita kunnilla on monitoimialaisina ja asiakkaansa hyvin tuntevina toimijoina. Kokeilualueilla on mahdollisuus luoda valtiolta siirtyvistä palveluista, kuntien yleisen toimialan työllisyys- ja yrityspalveluista ja muista palveluista tehokkaita työllisyyden edistämisen palvelukokonaisuuksia.” Näille odotuksille on nähdäkseni selviä perusteita. Ei kuitenkaan ole selvää, että kuntavetoisuus sinänsä olisi ratkaisevaa. Esimerkiksi Pohjoismaista vain Tanskassa työvoimapalvelut on selkeästi kunnallistettu. *Nähdäkseni olennaisinta on riittävät resurssit ja se, että valta ja vastuu monialaiseen yhteistyöhön perustuvista palveluista on selvästi yhdessä paikassa*. Vahvan ja laajan kunnallisen itsehallinnon oloissa, kuten Suomessa, toimivinta voi kuitenkin hyvinkin olla kuntavetoisuus.

Käsitykseni mukaan Pirkanmaan kokeilu erosi muista Suomessa toteutetuista palvelujen kehittämishankkeista merkittävästi varsinkin kahdella tavalla.

Taustalla oli esimerkiksi ESR-hankkeissa saatu kokemus palvelumallien kehittämisestä paikallisessa yhteistyössä. Suomessa ei ole ollut puutetta hyviä käytäntöjä kehittäneistä projekteista, vaan kehitettyjen käytäntöjen jatkuvuudesta ja levittämisestä kulloisenkin projektin päätyttyä. Pirkanmaan kokeilussa uutta oli se, että näiden kokemusten pohjalta *paitsi haluttiin, myös voitiin*

¹ Monia palveluja sisältävien kokonaisuuksien arviointeja ei ole toistaiseksi tehty Suomessa, eikä kansainvälisestikään juurikaan, vaikka se olisi tärkeää (Kauhanen 2020). Kuitenkin nuorten työllisyysohjelmien vaikuttavuutta koskevassa meta-analyysissä (Kluve ym. 2018) havaittiin, että moninaisia palveluja sisältävät ohjelmat paransivat työmarkkinatulemia vain yhdyntyyppiseen osallistumiseen verrattuna.

koko asiakaskentän palvelun läpäisevästi ja johdonmukaisesti soveltaa ja kehittää uusia toimintamalleja, kun valta ja vastuu palvelupolun kokonaisuudesta oli selvästi yksissä käsissä.

Toiseksi, olennaisen merkittävää oli *huomattava palvelun resurssien lisääminen*, kun tehostuneen aktivoinnin säästämät kunnille koituvat ”sakkomaksut” työmarkkinatuen kustannuksista siirrettiin suoraan kokeilun lisäresursseiksi. Tämän edellytyksenä oli kuntien korkeimman poliittisen tason sitoutuminen hankkeeseen, tavoitteena työvoiman kysynnän ja tarjonnan rakenteellisten kohtaantongelmien vähentäminen ja sen myötä alueen ”elinvoiman” vahvistaminen pitkällä tähtäimellä.

Tältä pohjalta kehittyivät arvioissa havaittu ”asiakaslähtöisen palvelumallin renessanssi” ja paikallisen ”ekosysteemin” aiempaa toimivammiksi arvioidut yhteistyömallit. Kokeilu kuitenkin herätti laajaa huomiota sekä asiakkailta että toteuttamiseen osallistuneilta saadun poikkeuksellisen myönteisen palautteen vuoksi, ja siksi, että voitiin osoittaa toimintakäytäntöjen selvä muutos ja esimerkiksi aktivointiasteen olennainen nousu. Pirkanmaan kokeilun työllisyysvaikuttavuutta ei voitu toteutetuissa arvioinneissa (Annala ym. 2019; Arnkil ym. osoittaa. Syynä tähän oli, että edellytyksiä päteviin vertailuasetelmiin perustuvalla arvioinnilla ei kokeilua valmisteltaessa silloinkaan luotu. Tämä on valitettavan yleistä työvoimapolitiikan arvioinnissa Suomessa. Lisäksi kokeilu jäi aivan liian lyhyeksi, jotta mahdolliset merkittävät vaikutukset olisi ehditty todeta.

Satsauksessa heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyden edistämiseen on keskeisesti kyse kustannuksista. Kohderyhmästä nykyistä suuremman osan työllistyvyys voidaan riittävästi resursoituilla asiakaslähtöisillä ja osuvasti kohdistetuilla palveluilla nostaa tasolle, joka ainakin työvoiman kysynnän kasvusuhdanteessa auttaa heidät avoimille työmarkkinoille työllistymisen kynnyksen yli. Palveluiden tuloksellisuuden huomattava parantaminen ei ole helppoa eikä halpaa, mutta jos palvelujen kohdistamista voidaan parantaa, resurssien käyttö tehostuu.

Kaikkien työllistäminen avoimille työmarkkinoille ei onnistu millään hinnalla ja monien kohdalla ei tule tuloksia käytettävissä olevin keinoin ja resurssein – ei edes maissa, joissa työvoimapalveluihin on varaa käyttää huomattavasti enemmän verovaroja kuin Suomessa.

Suomessa ylläpidetään työvoimareservissä suurta joukkoa, jolle nykyisillä työmarkkinoilla ei ole kysyntää. Heistä osan työllistyvyyttä voidaan tehokkailla palveluilla parantaa, mutta kaikkien kohdalla tuloksellista palvelupolkua ei onnistuta rakentamaan. Suomessa on ajoittain varovasti keskusteltu mahdollisuudesta, että joillekin ”välityömarkkinat” voisi olla syytä hyväksyä pysyväisluontoiseksi ratkaisuksi (esim. Filatovin 2013). Työvoimapalvelut ovat paitsi keino edistää työllisyyttä, myös politiikkaa, jonka avulla voidaan sopeutua sitkeään ja korkeaan rakenteelliseen työttömyyteen torjumalla sen aiheuttamaa köyhyyttä ja syrjäytymistä. Mielestäni olisi hyvä avoimesti tunnustaa, että palveluita järjestään melko usein sosiaalipoliittisista syistä, jolloin työllistyvyyden parantaminen ei ole ensisijainen tavoite.

Vaikuttavuuden arviointi

Hallituksen esityksen mukaan kokeilun tavoitteena on saada tietoa siitä, parantaako kuntapohjainen palvelujen järjestäminen työllisyyden edistämisen vaikuttavuutta ja työllisyysastetta. Valitettavasti kokeilu on tarkoitus järjestää siten, ettei pätevää tietoa kokeilun vaikutuksista voida saada. Syynä tähän on, että kun valtaosa kohderyhmästä on kokeilun piirissä, pätevän vaikutusarvion edellyttämiä vertailuryhmiä ei voida muodostaa.

Kokeiluun osallistuvilla kunnilla tulisi määritellä työllisyyteen ja sen muutokseen vaikuttavien seikkojen suhteen mahdollisimman samankaltaiset vertailukunnat, joissa työvoimapalvelujen muuttamista kuntavetoisiksi ei toteuteta. Kun kokeilu toteutetaan kaikissa suurissa kaupungeissa ja keskisuuristakin kaupungeista lähes kaikissa, ei jää jäljelle vertailukelpoisia alueita. Pientenkin kuntien osalta vertailuasetelman muodostaminen voi osoittautua vaikeaksi, koska voidaan epäillä, että kokeiluun hakeutuneet ja ulkopuolelle jäävät kunnat eroavat systemaattisesti toisistaan. Joka tapauksessa suuri valtaenemmistö kokeilun kohderyhmästä (kuten väestöstäkin) asuu alueilla, joille ei voida määritellä kelvollista vertailualueita. Hallituksen esityksessä viitataan arvioinnin toteuttamiseen neljään kaltaistamismuuttuun perustuvan synteettisen kuntavertailun menetelmällä, mutta nähdäkseni tällä tavoin ei voida muodostaa uskottavaa vertailuasetelmaa suunnitellulla tavalla toteutettavan kokeilun vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Luotettavaa tietoa kuntapohjaisen palvelumallin vaikutuksesta alueiden työllisyysasteeseen nykyiseen palvelumalliin verrattuna ei siis tulla saamaan. Nähdäkseni alueellisen työllisyysasteen muutos ei kuitenkaan ole ainoa keskeinen kokeiltavien palvelumallien vaikuttavuuden indikaattori. Olisi mitattava myös, saadaanko palveluilla aikaan yksilötasolla edistysaskelia kohti työllistymistä.

Sen sijaan, että tulevassa arvioinnissa ollaan arvioivinaan kokeilun vaikutuksia alueen työllisyysasteeseen epäluotettavien menetelmin, resursseja kannattaisi nähdäkseni käyttää sellaisten menetelmien ja indikaattorien kehittämiseen, joiden avulla kyetään osoittamaan, onko tietty palvelu johtanut sen avulla tavoitellun välietapin saavuttamiseen yksilön työllisyyspolulla. Tähän on mahdollisuuksia yhdistämällä asiakkailta koottavaa tietoa Suomessa kehitetyillä sähköisillä työkaluilla kuten esimerkiksi Työelämämatka ja Kompassi asiakasrekisterin seurantatietoihin. Tanskassa on kehitetty määrääjain toistettavaan asiakaskyselyyn perustuvia indikaattoreita ennustamaan myöhempää työllistymistä, pyrkimyksenä osoittaa, mitkä palvelut edistävät tavoitteen saavuttamista (Rosholm & Svarer 2016; Rosholm ym. 2017).

Tällainen tiedonhankintamalli mahdollistaisi erilaisten palvelujen ja palvelupolkujen toimivuuden arvioinnin asiakasryhmittäin, sekä osoittaisi millaisten käytäntöjen laajempi soveltaminen on vaikuttavaa ja missä ovat ongelmat, joiden ratkaisemiseen on etsittävä nykyisiä parempia keinoja. Ellei tällaista tietoa ole käytettävissä, ei tiedetä mikä toimintamallin kokonaisuudessa on vaikuttavaa ja mikä ei. Sitä koskeva tieto olisi kuitenkin palvelujen parantamisen kannalta paljon hyödyllisempää, kuin sen osoittaminen, miten kuntavetoinen palvelu vaikuttaa työllisyysasteeseen nykymalliin verrattuna *keskimäärin*, jolloin jää pimentoon mikä yhtäältä uudessa ja toisaalta vanhassa mallissa toimii ja mikä ei.

Työllisyyden edistämisen kuntakokeilujen arvioinnissa olisi nähdäkseni viisasta toteuttaa kokeilujen keskinäisiä vertailuja siten, että valittaisiin joitakin kokeilualueita, joissa panostettaisiin yksilötason edistysaskelien saavuttamista koskevan tiedon keräämiseen, ja verrattaisiin näillä alueilla saatuja tuloksia keskenään. Eri kokeilujen keskimääräistä työllisyysvaikuttavuutta voisi arvioida suhteessa muihin kokeiluihin siten, että kullekin arvioitavalle kokeilulle valittaisiin synteettiseen kaltaistamiseen perustuva vertailualue valtakunnallisesta aineistosta. Tosin sen kontrollointi, mitkä kullakin alueella ovat muihin verratessa mahdollisesti havaittujen vaikuttavuuserojen keskeiset syyt, olisi vaikeata tunnistaa, eikä valitettavasti saataisi pätevää tietoa siitä, mikä on kuntavetoisten palvelujen vaikuttavuus nykyiseen palvelumalliin verrattuna. Parempaan arviointiin ei kuitenkaan voi enää päästä tehtyjen ratkaisujen jälkeen.

On perin onnetonta, että Pirkanmaan vuosien 2017-18 lupaavasti käyntiin saatu työllisyyskokeilu keskeytettiin siinä vaiheessa, kun sen toimintakäytännöt olivat vasta vakiintumassa eikä

mahdollisesti saavutettavissa olleita varsinaisia vaikutuksia vielä ollut nähtävissä. Jos kokeilu olisi saanut jatkoa, sen toimintamallit olisivat nyt kypsiä, ja sen vaikuttavuus voitaisiin epäilemättä pätevän vertailuasetelman avulla osoittaa.

Mikäli halutaan jatkossa saada palvelujen kehittämisen kannalta hyödyllistä tietoa niiden vaikuttavuudesta, olisi järkevää toteuttaa jatkuvana normaalikäytäntönä rajallisia kokeiluja, joissa huolellisesti suunnitellulla vertailuasetelmalla (mieluiten valitsemalla kokeiluryhmä ja vertailuryhmä satunnaistamalla), verrataan selkeästi määriteltyjen erilaisten toimintamallien vaikuttavuutta toisiinsa, jolloin myös tiedetään mitä verrataan.

Suomessa halutaan harjoittaa ”tutkittuun tietoon” perustuvaa politiikkaa, mutta valitettavasti on ainakin työvoimapolitiikan kohdalla edelleen yleistä, että merkittäviäkin uudistuksia tehdään ilman, että pätevää tietoa politiikan vaikuttavuudesta kyetään tuottamaan. Jotta tähän pystyttäisiin, kokeilujen ja uudistuksien vaikuttavuuden arviointi olisi aina huolellisesti valmisteltava samaan aikaan kuin itse hankkeitaikin valmistellaan, ja useimmiten olisi aiheellista aloittaa arviointihankkeet vähintään puoli vuotta ennen muutosten toteutusta, jotta tilanteesta ennen muutosta saataisiin tarpeellinen tieto. Tyypillisesti arviointihankkeet myös päättyvät ennen kuin tutkittavat vaikutukset ovat kunnolla selvitettävissä (Aho 2019). Työttömyyden ja myös työvoimapolitiikan kustannukset ovat vuosittain useita miljardeja, mutta politiikan uudistusten valmistelussa tarpeellisen tiedon hankintaan ja vaikuttavuuden arviointiin ei näytä olevan varaa sijoittaa kuin muutamia promilleja tästä määrästä.

Professori Roope Uusitalo ihmetteli äskettäin (Suomen Kuvalehti 18.9.2020) sitä, että merkittävä kuntakokeilu organisoidaan siten, että kokeilun vaikutusta on lähes mahdoton arvioida. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että ”vertailukelpoisen tiedon hankkimiseksi ei lähtökohtaisesti tarvita laajaa kokeilua vaan hyvin suunniteltua kokeiluasetelmaa”, mutta kuitenkin sitten esitetään toteutettavaksi ennennäkemättömän laajamittainen kokeilu siten, että tavoiteltua vertailukelpoista tietoa ei saada. Esityksessä myös todetaan, että lainsäädännön arviointineuvosto omassa lausunnossaan piti hankkeen keskeisimpänä puutteena kunnollisen koeasetelman puuttumista. Esityksen mukaan arviointiasetelmaa ei kuitenkaan voitu rakentaa uudelleen ”hallituksen esityksen valmistelun aikataulutavoitteesta johtuen.” Sen sijaan kokeilukuntien määrää päätettiin edelleen lisätä, kun haluttiin noudattaa kuntien toivetta, että kokeilemaan halukkaita kuntia ei tulisi jättää kokeilun ulkopuolelle.

Suomessa on keskusteltu kuntien ja valtion vastuunjaosta työvoimapalveluissa jo vuoden 1994 työmarkkinatuki-uudistuksen yhteydessä, ja varsinkin vuoden 2005 ”työmarkkinatuen aktivoinnin” jälkeen, kun kuntien kannettavaksi siirrettiin osa pitkään työmarkkinatukea saaneiden työmarkkinatuen kustannuksista ”passiivijalta”. Tavoitteena oli kannustaa kuntia aktivoimaan pitkäaikaistyöttömiä, ja sittemmin esimerkiksi kuntien vastuulla olevan kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen pitkään työmarkkinatukea saaville onkin yleistynyt moninkertaiseksi. Kuitenkaan kunnat eivät ole olleet kovin innokkaita ottamaan vastuuta pitkäaikaistyöttömien työllistamisestä, kunnes nyt uusimmassa kokeiluhankkeessa kunnat ovat ennennäkemättömässä määrin hakeutuneet ja suorastaan vaatineet laajasti päästä mukaan uuteen kokeiluun. Miksi? Minulla ei ole tietoa, jonka perusteella uskaltaisin arvioida tämän muutoksen syytä, mutta toivoisin, että hallitus tietäisi mitä se tekee järjestäessään näin laajan kuntakokeilun.

On ilmeistä, että hankkeessa ei tosiasiassa ole kysymys kokeilusta, jonka avulla halutaan saada tietoa kuntavetoisen työvoimapalvelumallin vaikuttavuudesta, vaan yrityksestä mobilisoida kunnat

laajasti työllisyyden edistämiseen, kun työllisyysasteen nostaminen nähdään hyvinvointivaltion kohtalonkysymyksenä. Tätä käsitystä vahvistaa se, että on aloitettu työvoima- ja yrityspalveluiden pysyvän mallin esivalmistelu, johon perustuva lakiesitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2022 alussa, eli noin puolitoista vuotta *ennen* nyt käynnistyvien kokeilujen päättymistä.

En kritisoi tavoitetta parantaa työvoimapalveluja, mutta pahoittelen sitä, että Suomessa ei osata (tai haluta?) tuottaa ja käyttää työllisyyspolitiikan vaikuttavuutta koskevaa tietoa politiikan uudistamisen tukena.

Lähdeviitteet

Aho S (2019) Tutkimus ja työvoimapolitiikka. Teoksessa Heiskanen T, Rissanen T & Syvänen S (toim.) Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulma, 83-138. Tampere University Press 2019

Aho S, Tuomala J, Hämäläinen K & Mäkiäho A (2018) Työvoimapalvelujen kohdistuminen ja niihin osallistuvien työllistyminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 19/2018

Aho S & Mäkiäho A (2016) Krooninen työttömyys. Pitkään avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella olleiden työttömien määrää ja rakennetta sekä työttömyyden dynamiikkaa Suomessa vuosina 2005-2013 selvittävä tutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 20/2016

Aho S (2008) Miksi työvoimapolitiittisten toimenpiteiden mitattu vaikuttavuus on keskimääräin alhainen? Työllistyvyyden parantamisyhtymysten arvioinnin keskeisten ongelmien tarkastelua. Hallinnon tutkimus 27:4, 45-60, 2008

Annala M, Hokkanen L, Laasonen V, Pyykkönen J, Ranta T, Sarkia K ja Valtakari M. (2019) Työvoima- ja yrityspalvelujen alueellisten kokeilujen toiminta- ja arviointitutkimus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 1/2019.

Arnkil, R., Spangar, T., Jokinen, E. (2019), Kohti laajaa ja ihmisläheistä työvoimapalvelujen ekosysteemiä. Pirkanmaan työvoima- ja yrityspalveluiden alueellisen kokeilun tutkimus, Tampereen kaupunki. Tutkimukset 1/2019.

Filatov T (2013) Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. Selvityshenkilö Tarja Filatovin raportti työministeri Lauri Ihalaiselle. TEM raportteja 7/2013.

Kauhanen A (2020) Aktiivinen työvoimapolitiikka. Teoksessa Alasalmi J ym. Työpolitiikka ja työllisyysaste: tutkimukseen perustuvia johtopäätöksiä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:33, 11-46.

Kluve J, Puerto S, Robalino D, Romero J M, Rother F, Störeau J, Weidenkaff F & Witte M (2018) Do youth employment programs improve labour market outcomes? A quantitative review. *World Development* 114: 237-253.

Kosonen T, Kanninen O, Karhunen H, Kauhanen M & Suhonen T (2020) Suomen hyvinvointivaltion tulevaisuus: työllisyys, verotus ja palvelut. PT Policy Brief 2/2020.

Rosholm M, Sörensen K L & Skipper L (2017) BIP indikatorer og jobsandsynlighed. www.vaeksthuset-forskningscenter.dk

Rosholm M & Svarer M (2016) Future Pathways for Labour Market Policy: Including the Excluded. *Nordic Economic Policy Review* 2/2015, 43-64. *TemaNord* 2016:503